

СТАН ВИВЧЕНОСТІ ФАУНИ СПРАВЖНІХ ПИЛЬЩИКІВ ПРИКАРПАТТЯ ТА ОТОЧУЮЧИХ ТЕРИТОРІЙ

В. В. Заброда

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, кафедра біології та екології
e-mail: viccencia@yandex.ru

В статті подано огляд літературних джерел по родині Tenthredinidae фауни Західної України та Прикарпаття зокрема. Порівнюється рівень дослідженості фаун Tenthredinidae окремих регіонів Західної України за аналізами фауністичних списків з літературних джерел.

Ключові слова: Tenthredinidae, фауна, Прикарпаття.

Zabroda V. V. The previous studies on the Tenthredinid sawflies on the territory of Precarpathia and surrounding territories. The article contains the survey of literature sources on the family Tenthredinidae of Western Ukraine and Precarpathia in particular. The apparent faunistic data on Tenthredinidae of some regions of Western Ukraine according to the literature sources is compared.

Key words: Tenthredinidae, fauna, Precarpathia.

Справжні пильщики (Tenthredinidae) – найбільша родина надродини тентредоподібних пильщиків (Tenthredinoidea) і всього підряду сидячочеревцевих (Symphyta). У світовій фауні ця родина представлена 6000 видами (Nyman et al, 2006), в Неарктиці, за даними американських авторів (Ross, 1951, Burles, 1958, Burks, 1957), тепер відомо близько 1000, в складі фауни Європи – бл. 900 видів (Бенсон, 1952), [цит. за Єрмоленко, 1975], для України це число складає, за даними Єрмоленка, 400 видів (Єрмоленко, 1975) (хоча автори вважають, що це число насправді значно більше), а на Прикарпатті відомо 122 представників цієї родини з 29 родів (Єрмоленко, 1964; Niezabitowski, 1899; Єрмоленко, 1959 в; Obarski, 1931; Єрмоленко, 1975; Васильев, 1988).

На сьогодні в літературі немає достатньо повного зведення про видовий склад фауни Tenthredinidae Прикарпаття. Опубліковані дані, від перших зведень в кінці позаминулого століття до останніх публікацій В. Єрмоленка, мають дуже фрагментарний характер по відношенню до величезної території північного мегасхилу Українських Карпат у порівнянні з відносно доброю дослідженістю фауни пильщиків південного мегасхилу (Закарпаття) (Бокотей, 1956а, б; 1957, 1958, Gregor, 1927, Zombori & Ermolenko, 1999 – 2001 та ін.).

Полісся й Лісостеп – геоботанічні зони, що оточують Прикарпаття з півночі та сходу. Великий вплив на формування фауни Tenthredinidae Прикарпаття має, окрім Закарпатського, також лісостеповий елемент фауни України. Фауністичні списки та праці, присвячені пильщикам Полісся й Лісостепу (Belke, 1866; Єрмоленко, 1964, Кришталь, 1959), налічують вказівки про знаходження там 96 видів, що становить 78 % від видового складу Tenthredinidae Прикарпаття.

Дослідження фауни сидячочеревцевих на території Східних Карпат почалося ще в XIX ст. Так, у найдавнішому зведенні, що належить Новицькі (Nowicki, 1864), знаходимо перелік справжніх пильщиків Галіції, що налічує 21 вид. У статтях Незабітовського (Niezabitowski, 1897 - 1899) вказівки про знаходження 5 видів з Тернопільщини та Городенки (Niezabitowski, 1897); 68 з Львівської, 16 – з Івано-Франківської області, 6 – з території Буковини (Niezabitowski, 1899). Mocsary, 1897 наводить дані по 28 видах цих комах на території Закарпаття [цит. за Єрмоленко, 1975].

Їх дослідження продовжили в першій половині минулого століття Fr. Gregor, 1927 (містить фауністичний список з 192 видів Symphyta на території Закарпаття); J. Obarski, 1931 (10 видів з Івано-Франківської області та 3 зі Львова й околиць); St. Karuscinski, 1936 (11 видів пильщиків-галоутворювачів) [цит. за Єрмоленко, 1975]. Названі роботи носять описово-інвентаризаційний характер і в більшості випадків не містять екологічних даних.

Більш ґрунтовні дослідження на території Українських Карпат починаються з 2 половини минулого століття. Починаючи з 1947 року дослідження рослиноїдних перетинчастокрилих комах району Східних Карпат, зокрема пильщиків, проводив В. М. Єрмоленко. Статті Єрмоленка присвячені еколого-фауністичній характеристиці окремих видів пильщиків (Єрмоленко, 1954а, б; 1956а, б; 1959а, б; 1964, 1966), зоогеографічній характеристиці (1957а), огляду вперше наведених у складі регіональних фаун видів (Єрмоленко, 1957б, 1967а).

В 50-х рр. XX ст. І. І. Бокотей проводив дослідження пильщиків Закарпатської області. У статтях Бокотей наведено 257 види рослиноїдних перетинчастокрилих Закарпаття (1956а, б), у останній містяться вказівки про поширення цих комах в 5-ти ландшафтних смугах Закарпаття. Проте, на думку В. Єрмоленка (Єрмоленко, 1975), стаття не має повних фауністичних даних, до того ж 5 видів повторно наведені під

синонімічними назвами, у зв'язку з чим дещо знижується імовірність викладених Бокотеєм даних, що стосуються знаходження в Закарпатті 13 видів перетинчастокрилих, відсутніх у зведенні Грегора (Gregor, 1927) та в першій статті Бокотея (Єрмоленко, 1975). Окрема праця Бокотея присвячена шкідливим пильщикам та рогахостим Закарпаття (Бокотей, 1957).

У 1957 р Єрмоленком підготована дисертація на тему «Рогохвости і пильщики (Hymenoptera, Chalastogastra) Радянських Карпат та Притіссенської Рівнини». В складі фауни цієї території ним встановлено 232 види з родини Tenthredinidae з числа відомих в палеарктиці видів пильщиків та описано 2 нових для науки види (*Hemichroa monticola* Ermolenko, 1960 та *Heretarthrus fruticicolus* Ermolenko, 1960).

«Фауна України» Єрмоленка – перша монографія про тентредоподібних пильщиків родини аргід, дипріонід і тентридінід фауни України та суміжних територій південно-західної частини колишнього СРСР. У другому випуску 10 тому подано загальну характеристику надродини тентредоподібних пильщиків та огляд родин Cimbicidae й Argidae. На жаль, у останньому випуску 10-го тому автор подав відомості лише для декількох родів родини Tenthredinidae (з підродин Dolerinae та Selandriinae). Для поданих родин детально описані особливості дорослої та преімагінальної фаз, їх екологія, географічне поширення, господарське значення, наведено характеристику природних ворогів, висвітлюються погляди автора щодо філогенії, історичного розвитку та еволюційних тенденцій, а також подані таблиці для визначення всіх таксонів цих пильщиків за дорослою та личинковою фазами. Із 60 видів Tenthredinidae фауни України, які оглядає автор «Фауни..», 32 поширені на території Українських Карпат (в т.ч. 6 – на території Прикарпаття, 5 - Закарпаття) причому 3 з них являються неоендеміками Карпат (*Ametastegia carpatica* Bokotey та відкриті В. Єрмоленком *Heterarthrus fruticolum* Ermolenko, 1960 і *Hemichroa monticola* Ermolenko, 1960).

В 1994 році була видана Червона книга України, в якій згадано 6 видів пильщиків з родини Tenthredinidae, з яких 3 - з території Закарпаття: *Tenthredo propinqua* Klug, 1814, *Siobla sturmi* Klug, 1814, *Perineura rubi* Panzer, 1805.

Найпізніші роботи В. Єрмоленка у співавторстві з угорським ентомологом Зомборі присвячені дослідженню фауни сидячочеревцевих Карпатського басейну (Закарпаття). У серії статей (Zombori, Ermolenko, 1997; 1999; 2000) автори торкнулись тем історії та фауністичного аналізу фауни сидячочеревцевих Карпатського басейну. Подають список з 86 видів пильщиків (крім Нематин) (Zombori, Ermolenko, 1999).

Загалом на даний час маємо вказівки про знаходження на території Прикарпаття 122 видів Tenthredinidae, Закарпаття – бл. 300 видів, і на території гірської смуги Карпат - 140 видів. Як показують дані власних фауністичних досліджень, фауна Tenthredinidae території Прикарпаття далеко не повністю вивчена, дані про наявність багатьох видів у літературі відсутні.

Література

1. Бокотей И. И. Материалы по фауне пилильщиков и рогахостов (*Chalastogastra*, Hymenoptera) Закарпатья // Научные записки Ужгородского университета. – 1956а. – т. 16. – с. 119 - 132.
2. Бокотей И. И. Сидячебрюхое перепончатокрылое насекомое (*Chalastogastra*, Hymenoptera) и их распространение в Закарпатье // Научные записки Ужгородского университета. – 1956б. – т. 21. – с. 155 – 165.
3. Бокотей И. И. Новые для Закарпатья виды сидячебрюхиз перепончатокрылых насекомых // Доклады и сообщения Международной энтомологической конференции. - Ужгород, 1958а. – с. 41. – 43.
4. Васильев В. Н. (ред.) Вредители сельскохозяйственных культур и лесных насаждений. Вредные членистоногие, позвоночные. Т. II. – К.: Урожай, 1988. – 576 с.
5. Єрмоленко В. М. Рогохвости і пилильщики Советских Карпат и Притиссенской равнины. – Автореф. канд. дисс. - Киев: Академия наук Украинской ССР, Институт зоологии, 1957в. – 14 с.
6. Єрмоленко В. М. Экологические группировки рогахостов и пилильщиков (Hymenoptera, Symphita) Предкарпатья // Экология насекомых и других наземных беспозвоночных Советских Карпат. Материалы межвузовской конференции. – Ужгород, 1964. – с. 32 – 34.
7. Єрмоленко В. М. О пилильщиках рода мезоневра – *Mesoneura* Hartig (Hymenoptera, Tenthredinidae) Палеарктики // Вестник зоологии. – 1967а. - № 5. – с. 85 – 87.
8. Єрмоленко В. М., Козак В. Т. К экологии *Nematus melanaspis* Hartig (Hymenoptera, Tenthredinidae) в условиях западного Полесья УССР // Вестник зоологии. – 1979б. - № 3. – с. 79 – 81.
9. Єрмоленко В. М. Еколого-фауністична характеристика пильщиків (Hymenoptera, Symphita) субальпійської смуги Східних Карпат // Проблеми ентомології на Україні. – К.: В-тво Академії наук УРСР, 1959а. – с. 38 – 39.
10. Єрмоленко В. М. Еколого-зоогеографічна характеристика рогахостів та пильщиків (Hym., Chalastogastra) Радянських Карпат та Притіссенської рівнини // Наукові записки Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. Труды зоологического музея. – 1959в. – т. XVIII, вып. I. – с. 119 – 136.
11. Єрмоленко В. М. Рогохвости та пильщики. Аргіди. Дипріоніди. Тентрединіди (Селандріїни, долеріни) // Фауна України. – К.: Наукова думка, 1975. – Т. 10, Вип. 3. - 378 с.

12. Желоховцев А. Н. Перепончатокрылые // Медведев Г. С. (ред.) Определитель насекомых европейской части СССР. Т. III. – М.: Наука. – 1988. – 286 с.
13. Кришталь О. П. Комахи-шкідники сільськогосподарських рослин в умовах лісостепу та полісся Української РСР. – К.: Вид-тво КДУ, 1959. – 359 с.
14. Щербак М. (ред.) Червона книга України. Тваринний світ. – К.:Українська енциклопедія, 1994. – с. 196 – 201.
15. Belke G. Notice sur l'histoire naturelle du district de Radomysl (gouv. de Kiev), Bull. Soc. Nat. Moscou, 1866.
16. Gregor F. Příspěvek pro poznání pilatek Podkarpatske Rusi. Časopis Českoslov // Capnosis Ces. Spol. Entomol. – 1927. – v. 24, N 1 – 2. – p. 29 – 38.
17. Niezabitowski E. L. Materialy do fauny rosliniarek (Phytophaga) Galicyi // Spawozdanie Komisji fiziograficznej. – 1899. – V. XXXIV, N2. – p. 3 – 18.
18. Niezabitowski E. L. Przyczynek do fauny rośliniarek Galicji // Spawozdanie Komisji fiziograficznej. - Kraków, 1897. – V. XXXII. – P. 68 - 69.
19. Nowicki M. Przyczynek do owadniczej fauny Galicii. 2. Hymenoptera // Insecta Haliciae Nuzei Dzieduszyckiani. – Krakow, 1864. – 86 p.
20. Nyman T., Zinoviev A., et al. Molecular phylogeny of the sawfly subfamily Nematinae (Hymenoptera:Tenthredinidae) // Systematic entomology. – 2006. – № 31. – P. 569 – 583.
21. Obarski J. Przyczynek do fauny Tenthredinoidea Polski // Polske pismo entomologiczne. – 1931b. – T. X, N1. – P. 40 – 50.
22. Zombory L., Ermolenko V. M. The history of the symphyta fauna of the Carpathian Basin (Hymenoptera). Part III. 1 // Folia entomol. Hungarica. – LX. – 1999. – P. 239 – 250.
23. Zombory L., Ermolenko V. M. The history of the symphyta fauna of the Carpathian Basin (Hymenoptera). Part III. 2 // Folia entomol. Hungarica. – LXII. – 2001. – P. 65 – 75.
24. Zombory L., Ermolenko V. M. The history of the symphyta fauna of the Carpathian Basin (Hymenoptera). Part I // Folia entomol. Hungarica. – LX. – 1997. – P. 221 – 225.

Стаття поступила до редакції 27.08.2008 р.; прийнята до друку 04.09.2008 р.

Заброда В. В. – аспірантка кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензент : доцент кафедри біології та екології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Сіренко А. Г.